

Особливості джерел економічного забезпечення військових потреб протягом другої світової війни у Сполучених Штатах Америки

Features of the sources of economic support for military needs during the second world war in the United States of America

Анатолій Лойшин * 1А

*Corresponding author: ¹ доктор філософії, e-mail: aloishyn@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2769-9336

Anatolii Loishyn * 1A

*Corresponding author: ¹ Doctor of Philosophy, e-mail: aloishyn@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2769-9336

^A Головна інспекція Міністерства оборони України, м. Київ, Україна

^A General Inspectorate of the Ministry of Defense of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: September 1, 2022 | Revised: October 20, 2022 | Accepted: October 31, 2022

JEL Classification: H56.

DOI: 10.33445/sds.2022.12.5.7

Мета роботи: ідентифікація особливостей економічного забезпечення військових потреб протягом Другої світової війни за досвідом США для подальшого формування тенденцій розвитку економічного забезпечення війн та удосконалення теорії воєнної економіки.

Метод дослідження: Для реалізації мети дослідження проведено її декомпозицію та досліджено: стану економіки США напередодні та протягом Другої світової війни; проаналізовано основні показники функціонування податкової системи США та показники реалізації військових облігацій як інструменту внутрішньої боргової політики США протягом Другої світової війни; особливості економічного забезпечення військових потреб протягом Другої світової війни за досвідом США.

Результати дослідження: За результатами дослідження ідентифіковано низку особливостей функціонування економіки США протягом Другої світової війни, визначено головні джерела фінансового забезпечення військових потреб у фінансуванні війни, виявлено тенденцію до зміщення фокусу із внутрішнього запозичення до ширшого використання податків та сукупного збільшення частки видатків на оборону майже у шість разів, що вказує на майже повну мілітаризацію бюджету США протягом Другої світової війни. Результати дослідження будуть використані для подальшого визначення тенденцій розвитку економічних способів забезпечення війн. Підтверджено ефективність гібридного поєднання елементів ринкової економіки та централізованого управління для забезпечення військових потреб у США протягом Другої світової війни.

Теоретична цінність дослідження: полягає не лише у проведенні аналізу та встановленні тенденції до зміщення акцентів у використанні джерел фінансового забезпечення у США протягом Другої світової війни, а й в ідентифікації передумов що сприяли зміні пріоритетів.

Практична цінність дослідження: Продовжено цикл наукових досліджень, що стосується удосконалення і розвитку теорії воєнної економіки з урахуванням сучасного розвитку економічних процесів, науково-технічного прогресу та укладу суспільства. Дослідженням продовжено вирішення наукової проблеми розроблення перспективної концепції економічного забезпечення потреб війни та удосконалення теорії воєнної економіки.

Purpose: The purpose of the article is to identify the features of the economic provision of military needs during the Second World War according to the experience of the United States for the further formulation of trends in the development of the economic provision of wars and the improvement of the theory of war economy.

Method: To realize the goal of the research, it was decomposed and investigated: the state of the US economy on the eve of and during the Second World War; the main indicators of the functioning of the US tax system and the indicators of the implementation of military bonds as a tool of the internal debt policy of the USA during the Second World War are analyzed; peculiarities of the economic provision of military needs during the Second World War according to the experience of the United States.

Findings: According to the results of the study, a number of features of the functioning of the US economy during the Second World War were identified, the main sources of financial support for military needs in the financing of the war were determined, a tendency to shift the focus from domestic borrowing to a wider use of taxes and a cumulative increase in the share of defense expenditures by almost six times was revealed, which indicates the almost complete militarization of the US budget during World War II. The results of the study will be used to further determine the trends in the development of economic ways of ensuring wars. The effectiveness of the hybrid combination of elements of the market economy and centralized management to ensure the military needs of the USA during the Second World War has been confirmed.

Theoretical implications: The theoretical value of the study lies not only in conducting an analysis and establishing a tendency to shift emphasis in the use of sources of financial support in the USA during the Second World War, but also in identifying the prerequisites that contributed to the change in priorities.

Practical implications: The cycle of scientific research related to the improvement and development of the theory of military economy, taking into account the modern development of economic processes, scientific and technological progress and the structure of society, has been continued. The research continues to solve the scientific problem of developing a perspective concept of economic provision of war needs and improving the theory of war economy.

Оригінальність: полягає в його практичній значущості для подальшого визначення тенденцій застосування економічних інструментів забезпечення потреб війни. Формулювання тенденцій є передумовою для подальшої якісної ідентифікації закономірностей, притаманних галузі дослідження.

Обмеження дослідження: Обмеження дослідження полягає у використанні відкритих джерел. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні економічних способів забезпечення покриття військових видатків протягом Другої світової війни Німеччиною, Великою Британією, СРСР.

Тип статті: теоретична.

Ключові слова: корупція, війна, потенціал.

Originality. The value of the study lies in its practical significance for the further determination of trends in the application of economic tools to meet the needs of the war. Formulation of trends is a prerequisite for further qualitative identification of regularities inherent in the field of research.

Research limitations. A limitation of the study is the use of open sources. Prospects for further research can be seen in the study of economic methods of ensuring coverage of military expenses during the Second World War by Germany, Great Britain, and the USSR.

Papertype: theoretical.

Key words: corruption, war, potential.

“Держава повинна вірити у три речі: у своє минуле, у своє майбутнє та свою здатність зробити висновки з минулого, аби досягти кращого майбутнього”

Франклін Делано Рузвельт
(32-й президент США)

1. Вступ

Аналіз досвіду провідних країн світу а економічному забезпеченні війни дає змогу ідентифікувати особливості практичних заходів, спрямованих на пріоритетне забезпечення невідкладних потреб війни.

Нині, яку веде Україна проти російської орди, в умовах колосального бюджетного дефіциту потребує відповідального підходу до розподілу наявних ресурсів.

На жаль, основним джерелом фінансового забезпечення у покритті військових видатків в Україні залишається емісія додаткової грошової маси. Оперативність застосування цього інструменту дає змогу швидко отримати фінансовий ресурс, але необхідно враховувати негативні економічні наслідки, що можуть виникнути у майбутньому через необґрунтованість його застосування.

Вибір та подальший аналіз підходів до економічного забезпечення війни сприятиме подальшому розробленню вітчизняної моделі економічного забезпечення війни притаманної економічними особливостями України, що базуватиметься на підходах, найбільш актуальних та ефективних для відповідних періодів часу.

Для цього ми ідентифікували способи джерел економічного забезпечення військових потреб протягом Другої світової війни у Сполучених Штатах Америки та їх особливості, що дасть змогу врахувати здобутий досвід у сучасних умовах.

Друга світова війна (01.09.1939 – 02.09.1945) стала найбільшим глобальним конфліктом в історії людства у ході якого загинули близько 40 млн чоловік [1]. У війні взяли участь понад 60 країн, розділених на два протилежні військові блоки – антигітлерівську коаліцію “союзників” та країни Берлінського пакту, країни Осі – Німеччина, Японія, Італія). Початок війни назрівав протягом 25 років після закінчення Першої світової війни через намагання Німеччини взяти реванш за поразку. Учасниками протистояння світового масштабу стали понад 100 млн чоловік. Для забезпечення потреб війни було залучено усі наявні економічні спроможності і ресурси. Головними причинами війни можна вважати політичні, економічні та територіальні суперечності, у тому числі незадоволення переможених країн світовим порядком, встановленим Версальсько-Вашингтонською системою мирних договорів за підсумками Першої світової війни [2].

Окрім колосальних людських втрат і руйнувань, Друга світова війна стала найбільшою економічною катастрофою ХХ ст. Сукупні зазнані втрати були у 4,5 рази більшими за аналогічні у Першій світовій війні, а втрати сукупного світового національного багатства становили \$316 млрд.

Величезний обсяг залучення ресурсів для забезпечення потреб війни змусив уряди країн мобілізувати усю наявну економіку того часу, а покриття дефіциту бюджету потребувало пошуку нових джерел фінансування постійно зростаючих потреб війни. Так, частка ВВП, спрямована країнами на забезпечення війни становила у США – 42%, Великій Британії – 55%, Німеччині – 70%, Японії – 74%, СРСР – 44% [3,4]. Додатковою проблемою у процесі забезпечення потреб війни був загальний дефіцит сировини і матеріалів, необхідних для промисловості та виробничих потужностей із випуску широкої номенклатури військових предметів і засобів збройної боротьби.

Сполучені Штати Америки зустріли війну, не маючи належно підготовлених та екіпірованих збройних сил, давалися взнаки політика ізоляціонізму, адже країна тільки оговталася від наслідків Великої депресії.

На піку війни федеральні витрати були у 12 разів більші, ніж аналогічні витрати мирного бюджетного року. Американський президент Ф. Д. Рузвельт сподівався сплатити половину або й більше вартості війни за рахунок поточних доходів, але зібрати таку колосальну суму було непростою завданням. Президент та уряд США були сповнені рішучості не залучати фінансовий ресурс через запозичення, але це стало неминучим.

Вигідне географічне розташування країни дало змогу добровільно вступити у війну, після належної підготовки та у вигідний для себе час. Участь США у Першій світовій війні дала змогу здобути достатній досвід у наданні міжнародної допомоги країнам-партнерам та сформулювати чітку політичну позицію стосовно війни. Лише японська атака на Перл-Харбор змусила США невідкладно переглянути пріоритетність державних заходів, спрямованих на забезпечення обороноздатності країни.

Результати цього дослідження продовжують цикл наукових публікацій [5–9] щодо економічних способів забезпечення війн для удосконалення теорії воєнної економіки.

Аналіз особливостей економічного забезпечення бойових дій протягом Другої світової війни за досвідом США поряд з ідентифікацією особливостей за досвідом інших країн сукупно дасть змогу обґрунтувати тенденції розвитку предметного питання.

2. Теоретичні основи дослідження

На підставі огляду положень економічної теорії виокремлено такі погляди на оптимальність розподілу фінансових інструментів:

- необхідність збільшення частки позик саме у воєнний час (А. Сміт);
- широкого застосування податкових інструментів (А. Пігу);
- ефективність військових позик у забезпеченні потреб оборони (М. І. Туган-Барановський);
- фінансування військових витрат виключно за рахунок підвищення податків та примусових депозитів (Д. М. Кейнс);

Саме праці Д. М. Кейнса стали теоретичним підґрунтям функціонування економіки США протягом предметного історичного періоду.

Загалом джерелами фінансового забезпечення військових видатків можуть бути попередньо створені заощадження, поточні податкові надходження, внутрішні та зовнішні державні позики та інфляція У 1939 році було опубліковано фундаментальну економічну працю того часу англійського економіста Д. М. Кейнса – “Як заплатити за війну: радикальний план для міністра фінансів” [10], у якій наголошено, що навіть в умовах війни уряд має вибір. Ефективність воєнної мобілізації, розподілу економічного навантаження між працівниками, кредиторами та майбутніми поколіннями залежить насамперед від обраних джерел фінансування.

Загалом науковець пропонує макроекономічну стратегію ведення війни Великої Британії з Німеччиною. Економіст наголошує, що наявні британські ресурси не можуть забезпечити прогнозованого обсягу військових потреб у протистоянні з Німеччиною. Як

головні елементи стратегії визначені: повна мобілізація усіх наявних ресурсів для забезпечення виробництва; необхідність повної зайнятості населення; скорочення споживання та вивільнення ресурсів для забезпечення військових потреб і державне регулювання ціноутворення, відстрочки в оплаті праці та примус до заощаджень (вкладання коштів у державні цінні папери). Оптимальний обсяг дефіциту державного бюджету Великої Британії мав відповідати показнику спроможності союзників забезпечити його покриття.

Головною працею Д. М. Кейнса вважають "Загальну теорію зайнятості, відсотка і грошей" (1936), в якій запропоновано принципи антикризової політики держави, насамперед активізацію і стимулювання сукупного попиту (загальної купівельної спроможності), та розуміння безробіття як великого зла для економічної активності. Цією науковою працею було започатковано "кейнсіанську революцію".

У ході особистої зустрічі з президентом США Ф. Д. Рузвельтом Кейнс порадив "зосередитися на підвищенні купівельної спроможності населення і бізнесу через державні витрати, які фінансуватимуться за рахунок позик" [11, с.166].

Популярність Кейнсових ідей призвели до панування "кейнсіанства" в економічній теорії наприкінці 30-х років ХХ ст.

Одна з головних проблем на якій Кейнс наголошував у своїй праці, полягала у тому, що видатки воєнного часу зумовлять підвищення загальної економічної активності циклу та переважання національної економіки, що ускладнить подальшу стабілізацію економіки, у тому числі монетарної і фіскальної, та застосування наявної робочої сили.

Крім зазначених, теоретичним основам визначення способів економічного забезпечення війни присвячено праці П. П. Лебедева ("Державна оборона"), П. Каратигіна ("Загальні основи мобілізації промисловості для потреб країни"), Е. Святловського ("Економіка війни"), Н. Дейча ("Основи військового господарства") та ін.

3. Постановка проблеми

У цьому дослідженні ми намагалися з'ясувати основні особливості економічних способів забезпечення війни, застосованих урядом США протягом Другої світової війни.

Враховуючи, що на сьогодні Україна веде широкомасштабну війну з Росією, питання своєчасного та належного забезпечення потреб оборони набуває найвищого пріоритету серед інших завдань уряду України. Обмеженість ресурсів потребує оптимізації видатків, секвестрування бюджету та пошуку додаткових джерел фінансово-економічного забезпечення війни.

Реалізація зазначених заходів можлива лише в разі наукової обґрунтованості та економічної доцільності кожного управлінського рішення, спрямованого на використання ресурсів для забезпечення обороноздатності України.

Переорієнтація української економіки на функціонування в умовах воєнного стану потребує кардинальної зміни пріоритетів та підвищення рівня державного регулювання економіки.

Метою цього дослідження є ідентифікація особливостей економічного забезпечення військових потреб протягом Другої світової війни за досвідом США для подальшого визначення тенденцій у розвитку економічного забезпечення війн та удосконалення теорії воєнної економіки.

4. Методологія дослідження

Для реалізації мети дослідження проведемо її декомпозицію:

- 1) зробимо огляд стану економіки США напередодні та протягом Другої світової війни;

2) проаналізуємо основні показники функціонування податкової системи США протягом Другої світової війни, виокремимо її особливості;

3) проаналізуємо випуск та реалізацію військових облигацій як інструменту внутрішньої боргової політики США протягом Другої світової війни, виокремимо її особливості;

4) встановимо основні особливості, притаманні економіці США у ході забезпечення військових потреб протягом Другої світової війни, та сформулюємо висновки.

5. Результати

5.1. Економічна криза 1929–1933 рр. після періоду економічного зростання значно вплинула на функціонування США. Валовий національний продукт (ВВП) у цей період скоротився з \$203,6 млрд до \$141,5 млрд, а національний дохід – з \$86,8 млрд до \$40,3 млрд, кількість безробітних зростає з 3,2% (1,55 млн чол.) до 24,9% (12,83 млн чол.). Загальне зниження виробництва становило 30%, у галузях будівництва – до 72%, вугледобувній – 42%, сталеварній – 400% [12, 13].

Станом на сьогодні різні економічні течії та школи основними причинами економічної кризи у США визначають: зниження сукупних витрат в економіці, скорочення грошової маси, неефективне функціонування Федеральної резервної системи США, скорочення обсягів міжнародної торгівлі, надмірні обсяги виробництва та інвестування в нього, демографічні причини тощо.

Практична реалізація ідей Д. М. Кейнса стала основою “Нового курсу” американського президента Рузвельта, спрямованого на подолання кризи. В основу своєї політики президент поклав активне втручання держави в економіку, застосування низки антиінфляційних заходів, функціонування планового господарства, для чого було проведено низку реформ: банківської системи, сільського господарства, промисловості на засадах чесної конкуренції. Реалізація програми курсу Ф. Д. Рузвельта принесла очікувані результати і допомогла США вийти з глибокої економічної депресії.

Після кожного спаду країни очікують відновлення економіки. Так, у США відновлення почалося у 1935 році і тривало у період Другої світової війни.

Показник рівня ВВП після зниження протягом 1929–1933 рр. почав зростати з \$154,3 млрд у 1934 році до \$361,3 млрд у 1944 році – піку значення ВВП у США протягом Другої світової війни (рис. 1).

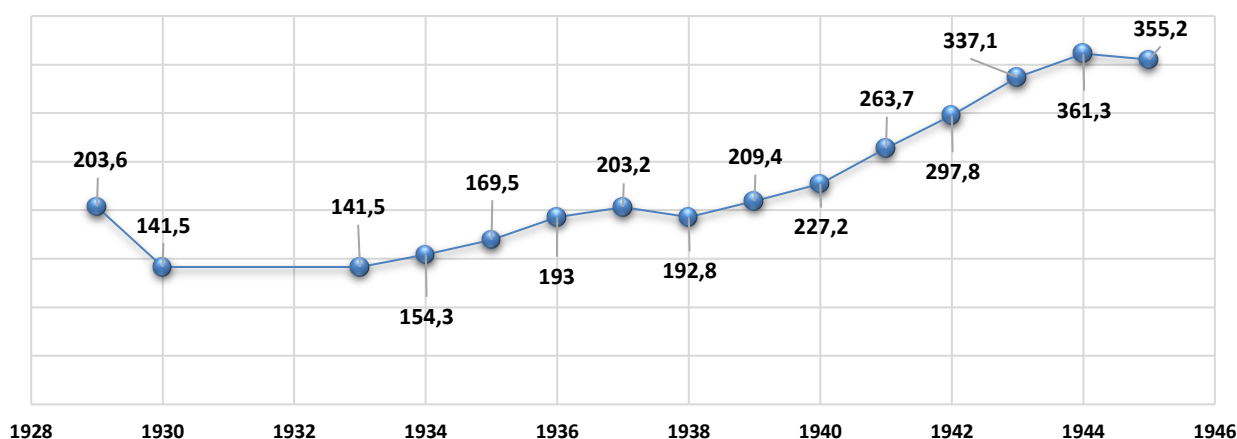

Рисунок 1 – Динаміка зростання показника ВВП США протягом 30-х років ХХ ст. (розроблено автором на основі [13]).

Відповідне нарощування економічних показників дало змогу США увійти в період Другої світової війни у циклі економічного зростання і підтримати його подальшими діями уряду США з переорієнтації економіки на функціонування в умовах війни.

Американська політика ізоляціонізму напередодні Другої світової війни та безпосередньо після атаки на Перл-Харбор змусила уряд США переглянути погляди на оборонні асигнування. На момент атаки на Перл-Харбор збройні сили США не мали достатнього вишколу та належного екіпірування. Бойовий авіаційний парк налічував близько 11 тис. літаків, частина з яких були застарілими, військово-морські сили не мали достатнього забезпечення для одночасного ведення бойових дій на двох океанах та функціонування морського конвою у Північній Атлантиці. Лише у 1943 році США набули необхідних спроможностей для проведення широкомасштабних військових операцій завдяки економічним та політичним заходам, окремі з яких розглянуто у цьому дослідженні.

Емблема Ради з воєнного виробництва у США

Джерело:

<http://dingeengoete.blogspot.com/>

У 1939 році у США почалося створення мобілізаційних агентств, які однак, мали достатніх повноважень для врегулювання наявних недосконалостей через необхідність швидкого переорієнтування промисловості з цивільного на військове виробництво.

У 1940 році Конгрес США створив *Defense Plant Corporation*, яка могла побудувати цілий завод, а потім здати його в оренду підряднику. Ця корпорація профінансувала близько 30% усіх нових виробничих потужностей, збудованих протягом війни. До кінця війни уряд США інвестував мільярди доларів у фабрики й обладнання та володів приблизно 1/6 промислового потенціалу країни. Оскільки післявоєнна потреба в багатьох промислових об'єктах була незначною, уряд продав їх на аукціоні, відомому як "розпродаж гаражу дядька Сема" ("Uncle Sam's garage sale").

Деякі підрядники уклали вигідні угоди, придбавши обладнання або навіть цілі заводи за невелику частку їх вартості.

Для врегулювання зазначеного питання у січні 1942 року уряд США створив Раду з воєнного виробництва для координації, визначення економічних пріоритетів, ефективного та раціонального розподілу наявних ресурсів. Рада була органом центрального планування і знижувала ризик дублювання зусиль та неефективного використання ресурсів переорієнтуванням підприємств і компаній, координувала питання логістики та розподілу обмежених ресурсів (запасів) тощо. Протягом 1942–1945 рр.

Рада контролювала виробництво озброєння та інших предметів постачання на загальну суму \$183 млрд (еквівалент \$2,12 трлн у 2020 році [14, 15], що становило близько 40% світового виробництва боєприпасів, при цьому Велика Британія, СРСР та інші союзники сукупно виготовляли близько 30%, країни гітлерівської коаліції – 30%. Рада мала у підпорядкуванні 12 регіональних та 120 польових офісів по усій країні, які взаємодіяли з іншими державними радами з питань військового виробництва та допомагали державним підприємствам отримувати військові контракти і позики для їх виконання.

Заводи з виробництва продукції мирного призначення почали виконувати військові замовлення. Так, виробники автомобілів переорієнтувалися на випуск танків і літаків. Близько 6 млн жінок працювали в обробній промисловості і на тимчасових вакансіях підприємствах з виробництва боєприпасів [16]. Рада унормовувала та встановлювала ціни на продовольчі товари (цукор, м'ясо, одяг, пальне тощо).

Військове керівництво США вирішувало, які саме засоби та предмети необхідні для ведення бойових дій, а Рада з воєнного виробництва забезпечувала практичну реалізацію цієї потреби.

Таким чином, для забезпечення військових потреб було поєднано елементи ринкової економіки та централізованого управління внаслідок чого об'єднано виробництво та постачання в умовах воєнного стану.

Щоб підвищити оперативність забезпечення та постачання уряд США змістив пріоритет з укладання тендерних контрактів на прямі переговори з потенційними постачальниками (виробниками) продукції. Для зниження ризиків комерційної діяльності уряд запропонував застосовувати контракти "cost-plus contracts". У контрактах "Витрати-плюс" підряднику, крім компенсації всіх витрат із виконання проєкта (замовлення), передбачена додаткова виплата за виконану роботу – премія. За цією системою укладання контрактів компанія, яка виробляла більше продукції чи надавала більше послуг, отримувала вищий прибуток.

У ході укладання контрактів перевагу віддавали великим компаніям, що мали через значний обсяг наявного капіталу та виробничих потужностей, а це сукупно знижувало ризик порушення термінів постачання продукції та обсягів її виробництва. Умови контрактів передбачали субпідрядне виконання робіт, але уряд США стимулював компанії вступати в економічні відносини з постачальниками на мінімальному територіальному віддаленні один від одного для економії ресурсів на постачання та підвищення загальної оперативності[17].

На початок 1944 року американське виробництво досягло астрономічних показників: вдвічі більше за сукупне виробництво країн гітлерівської коаліції. Приріст у виробництві дорівнював обсягу виробництва США у мирний час при повній зайнятості населення, а обсяги військового виробництва могли бути більшими у разі більш жорсткішого підходу до державного регулювання економіки та споживання.

Американські учені протягом війни досягли значних успіхів у розробленні нових та удосконаленні наявних засобів збройної боротьби, у тому числі ракетної техніці, гідролокаційному обладнанні, а головне – винайшли атомну бомбу.

Програма "ленд-лізу". Станом на сьогодні триває дискусія стосовно ролі американської допомоги Великій Британії, СРСР та іншим країнам-союзникам у межах програми ленд-лізу, ухваленої конгресом США 11 березня 1941 року. Відповідно до закону, який регламентував програму, президент США отримував повноваження з передання, обміну, оренди та інших способів надання ОВТ, сировини і матеріалів, товарів, послуг, інформацію іншим країнам-мішеням збройної агресії з боку інших країн, якщо небезпека від агресії прямо чи опосередковано впливатиме на національні інтереси США.

Історично закон про ленд-ліз у США підписаний двічі: 11 березня 1941 року протягом Другої світової війни та 9 травня 2022 року протягом російської збройної агресії проти України. Цікаво, що вперше закон стосувався на СРСР як союзника у війні проти Німеччини та її союзників, а у 2022 році допомогу спрямовано Україні у війні проти російської федерації – спадкоємця СРСР.

Як правило, радянські та російські дослідники применшують роль американської допомоги у забезпеченні перемоги у Другій світовій війні, що зумовлено історично-складеним протистоянням СРСР та Заходу, у тому числі за результатами "холодної війни". Прикладом цієї думки є результати дослідження [18] у якому визначено вирішальну роль саме економіки СРСР у забезпеченні радянської армії необхідними ОВТ, сировиною та матеріалами.

Метою цього дослідження є не встановлення ступеня впливу на перемогу допомоги за програмою ленд-лізу, а ідентифікація джерел економічного забезпечення військових потреб протягом Другої світової війни.

Для розуміння показників допомоги СРСР за програмою ленд-лізу наведемо окремі показники забезпечення економіки СРСР у процентному відношенні від вироблених протягом війни у країні продукції, матеріалів, продовольства: 53% – вибухівки, 76% – міді, 106% – алюмінію, 223% – олова, 138% – кобальту, 23% – авіапалива, 92% – автомобільних шин, 480% – м'ясних консервів, 107% – тваринних жирів тощо [19].

У підсумку протягом Другої світової війни за програмою ленд-лізу уряд США виділив \$50,1 млрд (еквівалент \$ 690 млрд 2020 р.), з яких допомогу надано на такі суми: \$31,4 млрд – Великій Британії, \$11,3 млрд – СРСР, \$3,2 млрд – Франції, \$1,6 млрд – Китаю, \$2,6 млрд – іншим союзникам.

Реалізація військової допомоги за програмою ленд-лізу привела до підвищення економічної активності у США, що зумовлено виконанням державних контрактів усією промисловістю країни та американськими корпораціями. Внаслідок зазначеного зріс рівень зайнятості населення, а отримані прибутки вкладено у капіталізацію промисловості. Протягом війни частка виробленої продукції у США зростає з 40% до 62% [20].

5.2. Основою податкової системи США до Першої світової війни були акцизні і митні збори, які становили близько 9/10 усіх джерел федеральних надходжень. Після Другої світової війни з акцизних та митних зборів увагу змістили на податок на прибуток та остаточно переорієнтувалися з акцизів і мит на податок на прибуток як головне джерело формування доходів федерального бюджету США. Причиною зміщення фокусу став початок Першої світової війни у Європі.

Динаміку зміщення фокусу з мит та акцизів на податок на прибуток між джерелами (у відсотках) до частки надходжень у федеральний бюджет протягом 1913–1920 рр. наведено на рис. 2.

Після приходу до влади Ф. Д. Рузвельта аж до початку Другої світової війни податкова система США мала консервативні риси: податкове навантаження було збільшено на привілейовані верстви суспільства, але не за рахунок збільшення податкових ставок прогресивного оподаткування, а через введення нових податків. Результатом проведених реформ стало видання відповідного закону, спрямованого на регулювання соціального забезпечення (Social Security Act of 1935, SSA), для фінансування заходів якого уряд обклав федеральним податком у розмірі 1...3% усіх роботодавців, що мали у штаті не менш ніж вісім працівників та відповідно збільшив на 1...3% внески працівників із заробітної плати, при цьому 10% від загальної суми отриманого фінансового ресурсу були спрямовані на покриття адміністративних видатків федерального уряду.

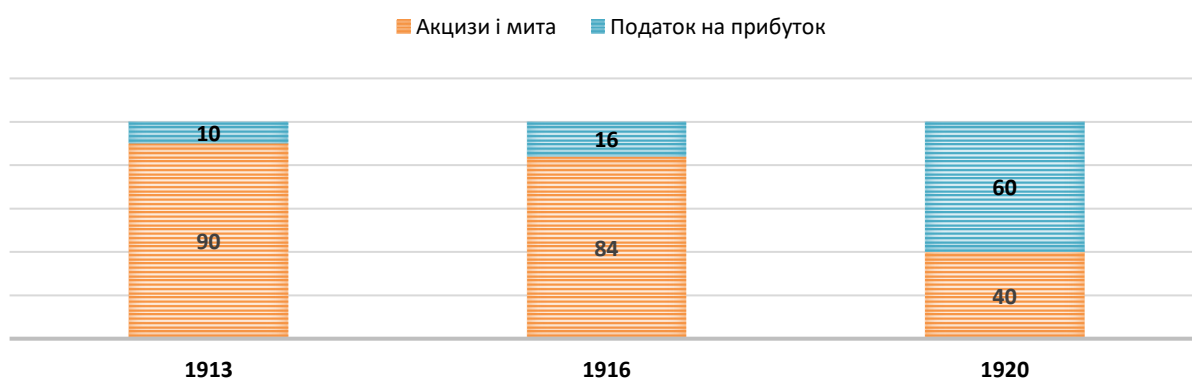

Рисунок 2 – Динаміка співвідношення акцизних і митних надходжень у федеральний бюджет США із податком на прибуток протягом 1913–1929 рр. (розроблено на основі [21])

Також введено податки на спадщину, прогресивний податок на дохід корпорацій та міжкорпоративні дивіденди, податок на надмірний прибуток більш ніж \$1 млн та 2% податок із заробітної плати.

Зміна у поглядах на функціонування податкової системи була викликана, головним чином, Великою економічною депресією у США.

У процесі колосального залучення ресурсів для забезпечення військових потреб уряд США, як і уряди інших країн – учасниць війни, був змушений підвищити податкове

навантаження шляхом зміни податкових ставок та розширення категорії платників податків. Внаслідок цього загальна кількість домогосподарств – платників податків зростає протягом 1939–1945 рр. з 4 млн до 50 млн, а податкові ставки на окремі види надходжень сягнули до 90%. Середня ставка податку на працю протягом війни зростає на 8,8% до 17,5% (у довоєнний період становила – 8,7%).

Для підвищення показників податкових надходжень Казначейство США запропонувало податок на індивідуальні витрати, але складність плану його реалізації зумовила невдачу у його імплементації. Деякі політики віддали перевагу національному податку з продажів, але цю ідею не підтримав президент.

Податок на прибуток, який раніше стосувався лише багатих, слід було розширити, щоб застосовувати до американців із середнім доходом.

У 1941–1942 рр. Конгрес знизив пільги в оподаткуванні податку на прибуток і змінив ставки. Податкові ставки коливалися від 13% на перші \$2 тис. індивідуального доходу до 82% на доходи понад \$200 тис. Податки на дарування та майно також були розширені, а диференційований податок на надлишкові доходи корпорацій приніс найвищі доходи від податків в історії Америки. Також різко зросли акцизи на алкогольні напої, тютюн і бензин. Податок на прибуток став потужним джерелом наповнення федерального бюджету США, але механізм його стягнення мав один недолік – до 1943 року податок потрібно було сплачувати щоквартально.

Оскільки витрати на оборону створювали величезний щоденний дефіцит, необхідно було прискорити збирання податків. Вихід було знайдено у сплаті податку на прибуток на основі розрахунку, тобто, утриманні суми для оподаткування з кожної зарплати з невеликим узгоджувальним платежем (або відшкодуванням) наприкінці року.

Понад 2/3 американців під час Другої світової війни відвідували принаймні один фільм щотижня, уряд у цьому вбачав ідеальну можливість для патріотичних закликів. На початку 1942 року уряд США звернувся до студії Діснея щодо створення анімаційного фільму "Новий дух" про Дональда Дака, який платить податки на прибуток. Анімаційну стрічку переглянули понад 32 млн чол., з них 37% повідомили, що це позитивно вплинуло на їхнє бажання платити податки [22].

Збільшення податкового навантаження не стало дієвим достатнім заходом та інструментом по повному забезпеченню війни необхідним фінансовим ресурсом відповідно до існуючих потреб.

Загальна кількість платників податків протягом 1939–1945 рр. збільшилася з 4 млн чол. до 43 млн чол., розширилося коло платників податку на прибуток. З такою кількістю платників збільшилися надходження від справляння податків. Протягом 1945 року у державний бюджет США за рахунок податків було залучено \$45 млрд, що майже у п'ять разів більше від аналогічних надходжень 1941 року – \$8,7 млрд. Розмір частки податкових надходжень у федеральний бюджет США серед інших джерел у період 1941 до 1945 року зріс з 8% до більш ніж 20% від загального валового внутрішнього продукту США. Дохід американського працівника у \$500 на рік обкладали податком на прибуток у розмірі 23%, а дохід більше \$1 млн – 94%, найбільша середня відсоткова ставка була встановлена у 1944 році – 20,9% [23].

За інформацією, наданою у [24] протягом Другої світової війни уряд США так забезпечив фінансування військових потреб: 41% – із надходжень від прямих податків, 59% – із надходжень за борговими зобов'язаннями та з емісії додаткової грошової маси. Протягом Першої світової війни за рахунок податків було забезпечено близько 24%, а за рахунок боргових зобов'язань та емісії – 76% військових потреб. Це вказує на зміщення акцентів у фінансуванні війни на ширше та ефективніше застосування податкових інструментів.

Загалом за рахунок податків було забезпечено близько \$136,8 млрд із загальної вартості війни для США у \$296 – 321 млрд [25, 27], що у розрахунку становить 43...46% від загальної суми.

З огляду на викладене та з урахуванням поглядів Lee E. Ohanian (41%) та D. Kennedy (45%) щодо визначення частки податків у забезпеченні військових видатків, а також на основі власних розрахунків можна стверджувати, що за рахунок податків було забезпечено 41...46% видатків предметної потреби.

На відміну від військових облігацій, які за змістом є добровільним інструментом залучення фінансового ресурсу, податки – це обов'язкові для виконання сплати частини доходу. Як правило, податки сплачує працюючий прошарок населення, але у воєнний час ринок праці та функціонування промисловості можуть бути обмежені, адже з оголошенням загальної або часткової мобілізації частину працюючого населення спрямовують до лав збройних сил, відповідно доходи домогосподарств знижуються.

Також істотною різницею між реалізацією військових облігацій та стягненням податків є те, що в разі продажу облігацій країна перекладає економічний тягар війни на майбутнє, коли будуть сприятливіші умови для економіки, що дадуть змогу розрахуватися з боргами ефективніше. З іншого боку, податки, хоч і є економічно вигіднішими, не дають змоги у стислий термін у стислий термін залучити в бюджет країни такий обсяг фінансового ресурсу, як у випадку з облігаціями.

Щодо емісії додаткової грошової маси, зазначимо, що протягом Другої світової війни обсяг грошової маси збільшився приблизно на 18% [26], але друк нових грошей уряд США не розглядав як ефективне джерело покриття військових видатків. Уряд США поряд зі збільшенням податкового навантаження проводив емісію додаткової грошової маси, за рахунок якої громадяни купували випущені державні цінні папери, у тому числі облігації внутрішньої державної позики. Водночас, для мінімізації зусиль та економії використання державних ресурсів було встановлено мінімально обґрунтовані процентні ставки з обслуговування боргових зобов'язань за державними цінними паперами.

5.3. Військові облігації працюють так само, як звичайні державні облігації, однак як правило вони мають нижчу процентну ставку дохідності, ніж ті, що переважають на ринку. Облігація – це борговий цінний папір із фіксованим доходом, що передбачає регулярні виплати відсотків протягом заздалегідь визначеного періоду, після закінчення якого облігація досягає терміну погашення, а її власник отримує назад основну суму, яку сплатив за облігацію.

Дохід від реалізації військових облігацій країна спрямовує на покриття видатків війни, тому ставку роблять переважно не на забезпечення збагачення споживачів облігацій, а на високий рівень їх патріотизму та активну громадянську позицію в особистісному економічному внеску у перемогу.

Для покриття решти військових видатків уряд США запровадив випуск військових облігацій, які приносили 2,9% річного доходу після 10-річного строку погашення та розглядалися американцями не як інструмент особистого збагачення, а передусім як спосіб продемонструвати високий рівень патріотизму та зробити особистий економічний внесок у перемогу. До завершення випуску військових облігацій у 1946 році їх реалізація сягнула суми \$186 млрд серед 85 млн американських підписників.

Особливістю реалізації облігацій серед населення того періоду було надання можливості їх придбання безпосередньо з отримуваної заробітної плати. Поряд із реалізацією військових облігацій серед населення, їх споживачами стали фінансові та комерційні установи, які витратили на їх придбання \$24 млрд. Реалізація військових облігацій супроводжувалася активною рекламною кампанією зі сторони медійних персон, представників уряду та президента США – Франкліна Делано Рузвельта.

Однією з головних економічних цілей випуску військових облігацій у США протягом Другої світової війни вважають намагання уряду країни вивести частку грошових коштів з обігу та послабити інфляційні процеси.

Після нападу японських військ на Перл-Харбор 7 грудня 1941 року для облігацій внутрішньої державної позики на забезпечення військових потреб було змінено назву з "Оборонних" на "Військові". Ставку дохідності військових облігацій визначено на рівні 2,9% зі строком погашення 10 років. Військові облігації реалізовували під 75% номінальної вартості із номіналом від \$25 до \$10 тис. з незначними обмеженнями у придбанні. Загалом було проведено вісім випусків військових облігацій [27].

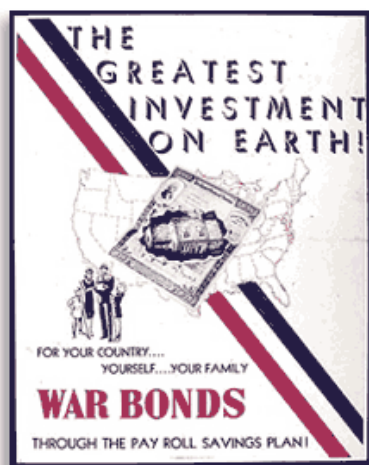
Щоб охопити людей з найнижчими доходами, казначейство значно спростило купівлю облігацій. Під час Першої світової війни облігації продавали по \$50, але під час Другої світової війни казначейство продавало марки, які можна було використовувати для купівлі облігацій, номіналом від \$0,10 до \$5. Найбільшу популярність мали облігації серії "Е", які продавалися за \$18,75 з можливістю викупу через десять років за \$25.

Щоб підвищити ефективність випуску та реалізації військових облігацій, було залучено Військовий фінансовий комітет (*The War Finance Committee*) [28], який забезпечував нагляд за реалізацією облігацій та Раду з військової реклами (*War Advertising Council*), основним завданням якої полягало у сприянні засадам добровільності їх придбання.

У період між війнами більшість американських сімей придбали радіоприймачі, що спростило уряду популяризацію військових облігацій та збирання коштів на потреби війни.

Зважаючи на обсяг реалізованих протягом війни військових облігацій, можна дійти висновку про ефективну та успішну агітаційно-пропагандистську кампанію з їх реалізації, унікальність якої полягала у поєднанні державних та приватних форм і способів популяризації.

Захист американської свободи, демократичні засади функціонування американського суспільства та захист власних заощаджень були головними тезами уряду США протягом рекламної кампанії, до якої були залучені політичні та медійні персони, найкращі приватні рекламні кампанії, відомі артисти, герої коміксів та ЗМІ. Популяризацію придбання військових облігацій було присвячено низку мітингів, радіомарафонів та спортивних подій.

World War II War Bonds poster
Агітаційний плакат військової
позики у США протягом Другої
світової війни
Джерело: www.u-s-history.com

Протягом лише одного 16-годинного марафону по радіо було реалізовано військових облігацій на суму близько \$40 млн. Популяризацію військових облігацій вважали таким самим патріотичним кроком, як і їх придбання.

Ефективність рекламної кампанії підтверджена результатами соціологічного опитування в ході якого встановлено, що близько 90% респондентів мали інформацію про військові облігації після місяця активної рекламної кампанії.

Українська вчена Т. Богдан у праці [29] щодо проблематики визначення вартості внутрішніх державних позик зазначає, що протягом Другої світової війни номінальний рівень відсоткових ставок за внутрішніми позиками був досить помірними.

У США протягом 1940–1945 рр. номінальна середньорічна дохідність державних позик у національній валюті становила 2,1...2,2%, а реальна середньорічна дохідність з урахуванням інфляційних процесів коливалася у діапазоні – 8,8 ...+1,5 % (рис. 3).

Як зазначено вище, середня процентна ставка по військовим облігаціям складала у середньому 2,9%. Це дає змогу припустити, що протягом війни військові облігації були не лише

особистісним патріотичним внеском у війну, а й економічно-обґрунтованим способом збереження заощаджень порівняно з іншими формами внутрішніх державних позик.

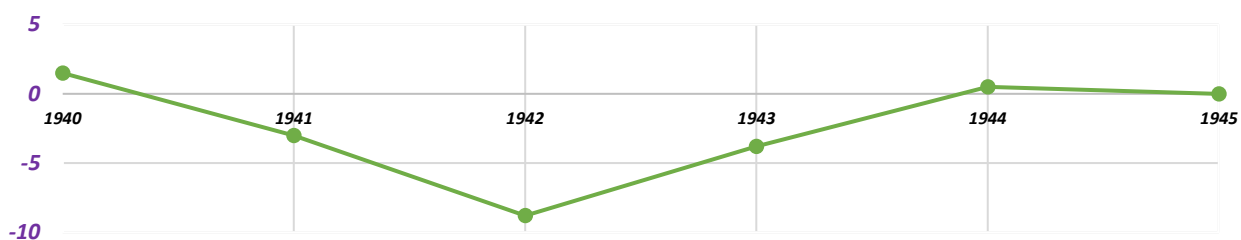

Рисунок 3. Фактична середньорічна дохідність внутрішніх державних позик у США протягом 1940–1945 рр. з урахуванням інфляційних процесів (розроблено автором на основі [29])

Водночас загальна модель американських військових облігацій передбачає нижчий відсоток прибутковості порівняно з іншими державними облігаціями.

Таким чином, військові облігації у США, як і в інших країнах–учасниках Другої світової війни були позикою фізичних та юридичних осіб (споживачів) уряду для фінансування військових дій, а також ланцюжком, який поєднував “цивільний тил” і військову передову.

Реалізація військових облігацій протягом війни у США сприяла накопиченню заощаджень для малозабезпечених прошарків населення та прогресивному перерозподілу багатства. Це підтверджує випуск та реалізація військових облігацій досить малими номіналами, щоб могли їх придбати за повну ціну або відтермінувати сплату повної вартості шляхом сплати частинами громадяни з низькими доходами. Облігації реалізовували, як правило за ціною нижчою за номінальну, але зрештою користувач облігації отримував облігацію за встановленою ставкою дохідності з розрахунку повної вартості цінного паперу. Військові облігації стали альтернативою для того прошарку суспільства, яке з недовірою ставилося до недержавних фінансових установ, насамперед для людей з низьким або середнім рівнем доходу.

У ході дослідження Першої світової війни [9] ми проаналізували показники випуску та реалізації військових облігацій низкою країн-учасниць. У табл. 1 – 2 наведено основні та середні показники випуску військових облігацій у США протягом 1917 – 1919 рр.

Таблиця 1 – Основні показники реалізації “Liberty Bonds” у США протягом 1917 – 1918 рр. (складено автором)

Період реалізації позики	Залучено фінансового ресурсу (\$ млрд)	Дохідність, %	Строк погашення позики, років / право викупу, років
<i>Квітень 1917 р.</i>	1,9	3,5	30/15
<i>Жовтень 1917 р.</i>	3,8	4	25/10
<i>Квітень 1918 р.</i>	4,1	4,5	10
<i>Жовтень 1918 р.</i>	6,9	4,25	20/15
<i>Разом протягом війни:</i>	16,7		
<i>Квітень 1919 р.</i>	4,5	4,75	4
<i>Разом за п'ятьма випусками:</i>	21,2		

Таблиця 2 – Середні показники умов реалізації військових позик у США протягом Першої світової війни (складено автором)

Кількість випусків	Середня дохідність, %	Підписна ціна вартості, %	Строк погашення, років	Середня питома вага серед інших джерел, %
4	3,5...4,5	100	10-30	53-58

Далі, для розрахунку частки надходжень до федерального бюджету США від реалізації військових облігацій протягом війни додамо, що за окремими оцінками експертів [25, 27, 30]. Друга світова війна коштувала США від \$296 млрд до \$341 млрд.

Таким чином враховуючи, що урядом США протягом Другої світової війни реалізовано військових облігацій на загальну суму \$186 млрд (у тому числі з урахуванням останнього випуску військових облігацій у 1946 році), а загальні видатки на війну оцінено у \$296 – \$341 млрд, то частка військових облігацій як джерела фінансового забезпечення потреб війни становила близько 55...60%, частка 40...42%, а в разі залучення за рахунок податків до федерального бюджету \$136,8 млрд – 40...46%.

Так, R.C. Zielinski у праці *"How States Pay for Wars"* зазначає, що в цілому військові потреби майже рівними частини фінансово забезпечували за рахунок реалізації облігацій внутрішньої державної позики (50%) та податкових надходжень (50%), наслідуючи модель забезпечення, апробовану протягом Першої світової війни.

Таким чином, аналіз джерел та власні розрахунки дають змогу стверджувати про два головних джерела фінансового забезпечення військових видатків урядом США протягом Другої світової війни – податки та внутрішні позики, майже у рівних частках.

Також протягом Першої та Другої світових воєн у США встановлено тенденцію до зменшення частки військових позик серед джерел фінансового забезпечення військових видатків та зміщення фокусу на податкові надходження.

Вважаємо, що зміщення акценту відбулося з таких причин:

1) висока динаміка розвитку податкової системи внаслідок тривалого історичного її удосконалення. Введення податку на прибуток актуалізовано ще протягом громадянської війни у процесі пошуку додаткових джерел її фінансування. У 1861 році уряд президента США А. Лінкольна встановив єдину ставку податку – 3% із доходів більших ніж \$800 (приблизно \$21 тис. на цей час), а у 1862 році ввів прогресивну ставку оподаткування: 3% – із доходів більших ніж \$600, 5% – із доходів більших ніж \$10 тис. (приблизно \$227,3 тис. на цей час);

2) протягом Першої світової війни у США сукупно збільшено податки, знижено розміри податкових пільг, запроваджено податки на майно та прибуток від комерції, за підсумками проведеної реформи загальну кількість платників податків збільшено на 5%;

3) реформування системи державних фінансів у ході реалізації "Нового курсу" Ф. Д. Рузвельта, що у підсумку дало змогу подолати економічну кризу 1929– 1933 рр.;

4) високий рівень підтримки суспільством політики уряду США у необхідності ведення війни та наданні допомоги країнам-союзникам;

5) зменшення показників безробіття та підвищення загальної економічної активності у США внаслідок переведення функціонування американської економіки в умовах війни;

6) активне державне регулювання економіки та ціноутворення урядом США протягом війни.

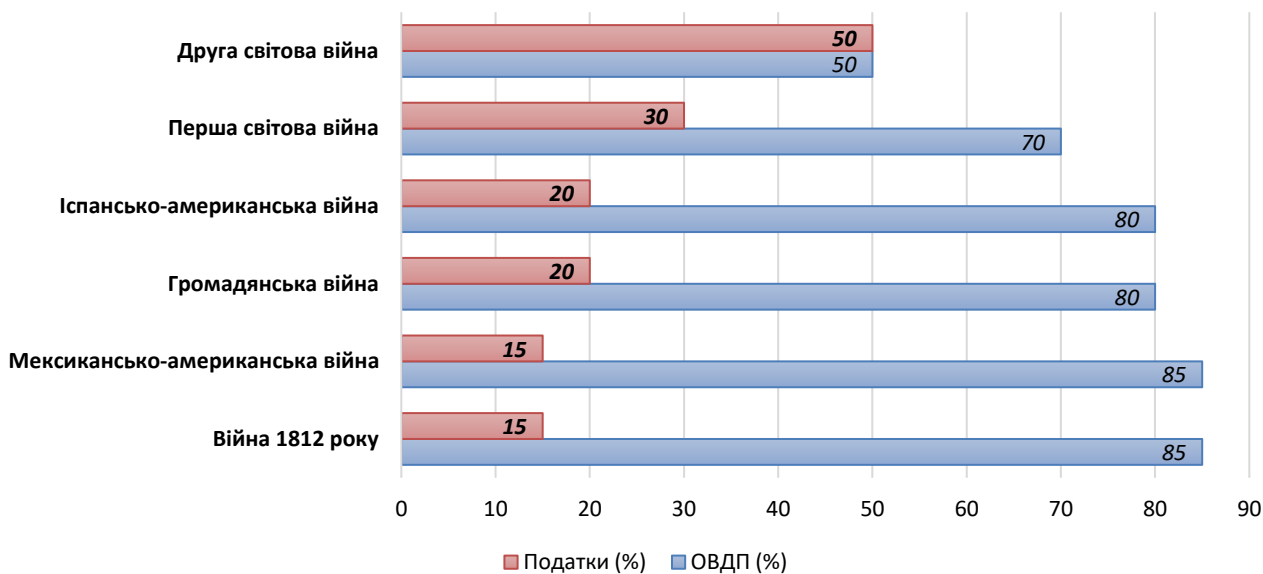

Рисунок 3 – Розподіл джерел фінансування військових потреб у США у розрізі війн (розроблено на основі [27])

Загалом США за підсумками війни, попри найбільші видатки серед інших країн-учасниць, зуміли ефективно перезавантажити американську економіку до функціонування в умовах війни та вийти з війни економічно потужною державою. Наданням матеріально-технічної допомоги за програмою ленд-лізу на суму \$50,1 млрд та виконанням контрактів США стимулювали розвиток власної економіки. Ефективне переорієнтування економіки на рейки війни принесло позитивні результати. Так, у період з 1940 до 1945 року у США рівень безробіття знизився до 2% завдяки залученню працівників до роботи у промисловості, яка постійно забезпечувала зростаючі воєнні потреби. Обсяг промисловості збільшився майже вдвічі, що підтверджено зростання індексу обсягу зі 106 у 1939 році до 239 у 1943 році [31].

Якщо економіки країн Європи були виснажені війною, у тому числі через постійне знищення виробничих потужностей та об'єктів критичної інфраструктури, то економіка США функціонувала в безпечних умовах.

У 1944 році було проведено Бреттон-Вудську фінансову конференцію, за підсумками якої створено міжнародні фінансові інституції (Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції і розвитку), підписано Генеральну угоду з тарифів і торгівлі.

Головним результатом конференції стало беззаперечне подальше домінування американського долара як загальносвітового платіжного засобу у міжнародних розрахунках та резервної валюти аж до 1976 року, коли Бреттон-Вудську систему було заміщено Ямайською, в основу якої покладено відмову від золотого стандарту.

Таким чином, другу посіпль світову війну будучи одним із ключових учасників, США закінчили сукупним підвищенням своєї політичної та економічної могутності і закріпленням за собою статусу однієї з найвпливовіших країни світу.

Якщо брати до уваги, що протягом 1945 року у федерального бюджету США за рахунок податків було залучено \$45 млрд, а рівень валового внутрішнього продукту США того ж року оцінено у \$355,2 млрд, то розрахунок фіскальної частки ВВП становить лише 13%, що вказує на стрімке економічне зростання.

Як приклад, при рівні 10...13% у Китаї спостерігалось шалене економічне зростання [32]. Пов'язаність між фіскальною часткою ВВП і рівнем економічного зростання є загальновідомим доведеним фактом і чим нижча фіскальна частка у ВВП, тим вищі показники економічного зростання.

Слід зауважити, що це стало можливим попри безпосереднє ведення на території США бойових дій, якщо не брати до уваги окремі бойові дії на островах Тихого океану. Період з моменту закінчення війни та до початку 1970-х років у США вважають золотим періодом економічного зростання.

Не зважаючи на успішність заходів, проведених урядом США для фінансування війни за рахунок внутрішніх фінансових інструментів (військових облігацій, податків), загальний державний борг США на кінець 1945 року становив 113% ВВП [33], сукупно збільшився у п'ять разів і досягнув близько \$259 млрд.

При цьому у 1945 році видатки на війну оцінювали у 35,8% ВВП країни.

Також, ми проаналізовано банківську та монетарну статистику США протягом 1940–1970 рр. [34].

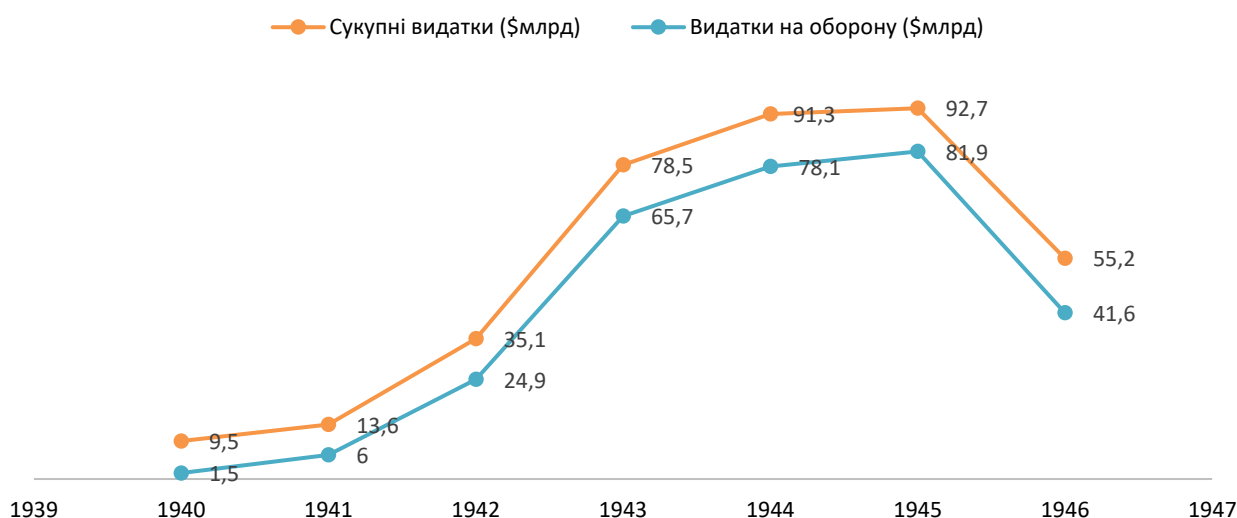

Рисунок 4 – Динаміка збільшення видаткової частини бюджету та військових видатків у його структурі (розроблено автором на основі даних [34]).

Так, протягом 1940–1945 рр. сукупні видатки на оборону збільшилися з \$1,5 млрд до \$81,9 млрд, тобто майже у 55 разів, а загальні видатки бюджету зросли з \$9,5 млрд до \$92,7 млрд, що майже у 10 разів більше за аналогічний показник 1940 року.

Офіційно США вступили у війну 7 грудня 1941 року, а відкриття другого фронту відбулося 1944 року. Ці події прямо вплинули на відповідні показники видаткової частини бюджету США. Протягом 1940–1941 рр. частка видатків на потреби оборони збільшилася в чотири рази з \$1,5 млрд до \$6,0 млрд (25%), а протягом 1942–1944 рр. – у три рази з \$24,9 млрд до \$78,1 млрд.

У 1945 році загальна частка видатків оборони у видатковій частині бюджету становила \$81,9 млрд, тобто 88,3%, що вказує на пріоритетність забезпечення зростаючих потреб оборони США.

З огляду на рівень державного боргу та видатків на оборону у США підвищення економічної активності протягом війни дало змогу США на момент закінчення війни мати, з одного боку “розпечену” національну економіку, спроможну переорієнтуватися на мирне функціонування, з іншого – надійний економічний та політичний фундамент для подальшого економічного домінування у світі.

Підвищення економічної активності протягом війни було зумовлено необхідністю забезпечення власних військових потреб та наданням військової допомоги арміям союзних країн, які було реалізовано за рахунок колосального обсягу виконаних замовлень та контрактів.

6. Обговорення

Наукову новизну результатів дослідження та їх практичну значущість, підтримано у ході дискусії науково-педагогічного складу Центру оборонного менеджменту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, зокрема І. М. Ткачем – доктором економічних наук, професором, заслуженим економістом України та М. Я. Ткачем – доктором економічних наук.

7. Висновки

У дослідженні ідентифіковано низку особливостей економічного забезпечення військових потреб протягом Другої світової війни за досвідом США:

1. Встановлено панування "кейнсіанства" в економічній теорії наприкінці 30-х років ХХ ст.

2. За підсумками Першої світової війни США стала передовою країною у системі світового капіталізму завдяки вдалій кредитній політиці та постачанню широкої номенклатури військового майна країнам-союзницям протягом війни.

Зростання показника ВВП після економічної кризи з 1934 року (\$154,3 млрд) до 1944 року (\$361,3 млрд) дало змогу США увійти у період Другої світової війни на хвилі економічного зростання.

Аналогічною була ситуація для США за результатами Другої світової війни, протягом якої країна забезпечила своє економічне домінування у світі.

У дослідженні підтверджено факт високого рівня зростання економіки США протягом Другої світової війни та формування передумов для подальшого глобального економічного домінування.

Позитивна динаміка в економіці США напередодні війни дала змогу США увійти в період Другої світової війни на хвилі економічного зростання. Цим скористався уряд країни, який своїми рішеннями зумів зберегти позитивну тенденцію навіть в умовах переорієнтації економіки на функціонування в умовах війни.

На відміну від низки європейських країн, економіка США не зазнала економічного виснаження за результатами Першої світової війни, що дало змогу мати більш розвинену економіку на початку Другої світової війни.

Реалізація програми ленд-лізу протягом Другої світової війни у США стимулювала економічну активність, що в умовах війни забезпечило високу зайнятість населення, а в економіці – колосальний обсяг необхідних для виконання контрактів.

Попри значний державний борг США за підсумками війни, уряд країни зумів забезпечити зростання показників національної економіки на рівні який дав змогу посісти одну з ключових позицій серед країн світу, у тому числі з урахуванням мирних домовленостей за підсумками війни, а реалізація плану Маршалла – не збавляти економічних темпів "розігрітої економіки" у відновленні низки країн, що постраждали внаслідок руйнувань у ході Другої світової війни.

3. Створення мобілізаційних агентств, державної корпорації оборонних підприємств, Ради з воєнного виробництва, у тому числі реалізація контрактів "cost-plus contracts" істотно вплинули на процес ефективного переорієнтування економіки на функціонування в умовах війни.

4. Визначено ефективним гібридне поєднання елементів ринкової економіки та централізованого управління для забезпечення військових потреб у США протягом війни.

5. Майже повна зайнятість населення привела до підвищення рівня доходів, що завдяки поєднанню державного регулювання в ціноутворенні та формування рівня заробітної плати випереджав показники інфляції.

6. Головними джерелами фінансування Другої світової війни у США були податки та позики. За рахунок податків було забезпечено 40...46% військових видатків, за рахунок випуску

та реалізації військових облігацій – 55...60%. Зазначені показники є відносними та розраховані на підставі даних з відкритих джерел, але можна констатувати паритетність цих джерел фінансового забезпечення війни.

7. У процесі економічного забезпечення Першої та Другої світових воєн у США встановлено тенденцію до поступового зменшення частки військових позик серед джерел фінансового забезпечення на користь застосування податкових інструментів у забезпеченні військових видатків.

8. Попередньо розвинутий інститут оподаткування у США дав змогу швидко зорієнтувати механізми оподаткування в умовах функціонування економіки воєнного часу. Податок на прибуток є найсправедливішим і найефективнішим способом використання споживчої спроможності середнього класу. Високого показника забезпечення військових потреб за рахунок податкових надходжень, безсумнівно, досягнуто завдяки суспільній підтримці політики уряду США у необхідності ведення війни.

9. Американський підхід полягав у тому, що помірні дохідні процентні ставки по військовим облігаціям було компенсовано високим рівнем патріотизму громадян, наданням знижки у їх придбанні. Потужна агітаційна кампанія із залученням широкого кола урядових та неурядових учасників, проведенням радіомарафонів зі збирання коштів, розповсюдження предметів наочної агітації сукупно дали змогу залучити колосальний фінансовий ресурс за рахунок реалізації військових позик протягом війни. Реалізація військових облігацій у США сприяла накопиченню заощаджень у малозабезпечених прошарків населення. Основною особливістю реалізації облігацій серед населення протягом війни стала можливість підписки на військові облігації безпосередньо з отримуваної заробітної плати.

10. Для визначення об'єктивності економічного ефекту від розміщення коштів у військових облігаціях на короткострокову та довгострокову перспективу необхідно враховувати показник прогнозованої інфляції на відповідний період;

11. Уряд США не використовував для покриття видатків війни емісію грошової маси, що дуже різниться з підходом до вибору джерел фінансування війни в Україні.

12. Встановлено тенденцію до збільшення частки видатків на оборону у видатковій частині бюджету у майже шість разів – з 15,8% до 88,3%, що вказує на майже повну мілітаризацію бюджету США протягом Другої світової війни.

8. Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

9. Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Болдуин Х. Сражения выигранные и проигранные. Новый взгляд на крупные военные кампании Второй мировой войны / Пер. с англ. А.Н. Павлова. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2002. — 624 с.
2. Пархомчук О. Версальсько – Вашингтонська система міжнародних відносин // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / Редкол.: Л. В.

References

1. Bolduin KH. Srazheniya vyigrannyye i proigrannyye. Novyy vzglyad na krupnyye voyennyye kampanii Vtoroy mirovoy voyny [A new look at the major military campaigns of World War II / Per.] / Per. s angl. A.N. Pavlova. Moscow: 2002. 624 s.
2. Parkhomchuk O. Versal's'ko – Vashynhtons'ka systema mizhnarodnykh vidnosyn [Washington system of international relations] // Ukrayins'ka dyplomatychna

- Губерський (голова) та ін. – К: Знання України, 2004 – Т.1 – 760с.
3. Harrison M. The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison (Studies in Macroeconomic History Book 2).
4. Муравьева Л. А. Финансы СССР в годы Великой отечественной войны. Финансы и кредит. 2004. № 14 (152). С. 83–91.
5. Лойшин, А., Кивлюк, В., & Ткач, І. (2021). Аналіз розвитку теорії воєнної науки за напрямом тилового забезпечення військ (сил) у ході німецько-радянської війни. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 11(4), 81-102. <https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.4.7>
6. Лойшин, А. (2021). Аналіз факторів впливу на систему ресурсного забезпечення сектору безпеки і оборони України. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 11(6), 74-97. <https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.6.6>
7. Лойшин, А. (2022). Аналіз історичних способів економічного забезпечення війни кінця XVIII – початку XIX ст. у контексті французько-російської війни 1812–1814 років. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 12(1), 145-163. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.1.14>
8. Лойшин, А. (2022). Аналіз поколінь війн згідно з концепціями технологічного та хвильового розвитку суспільства. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 12(2), 1-13. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.2.1>
9. Лойшин, А. (2022). Військові позики як джерело фінансового забезпечення військових видатків у Першій світовій війні у контексті економічних перетворень напередодні війни та за її результатами. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 12(3), 56-80. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.3.7>
- entsyklopediya: u 2-kh t. / Redkol.: L. V. Hubers'kyi (holova) ta in. – Kyiv: Znannya Ukrayiny, 2004, T.1. 760 s.
3. Harrison M. The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison (Studies in Macroeconomic History Book 2).
4. Murav'yeva L.A. Finansy SSSR v gody Velikoy otechestvennoy voyny [Finances of the USSR during the Great Patriotic War]. *Finansy i kredit*. 2004. № 14 (152). S. 83–91.
5. Loishyn, A., Kivlyuk, V., & Tkach, I. (2021). Analysis of the development of the theory of military science of logistic support of troops (forces) during the german-soviet war. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 11(4), 81-102. <https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.4.7>
6. Loishyn, A. (2021). Analysis of factors influencing the system of resourcing of the security and defence sector of Ukraine. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 11(6), 74-97. <https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.6.6>
7. Loishyn, A. (2022). Analysis of historical ways of economic support of war of the end of XVIII – early XIX century in the context of the French-Russian war of 1812-1814. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 12(1), 145-163. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.1.14>
8. Loishyn, A. (2022). Analysis of generations of wars according to the concepts of technological and wave development of society. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 12(2), 1-13. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.2.1>
9. Loishyn, A. (2022). War loans as a source of financial support for military expenditures in the First World War in the context of economic transformations on the eve of the war and its results. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 12(3), 56-80. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.3.7>
10. John Maynard Keynes. How to Pay for the War: A Radical Plan for the Chancellor of the Exchequer. London: Macmillan and Co., Limited.

10. John Maynard Keynes. How to Pay for the War: A Radical Plan for the Chancellor of the Exchequer. London: Macmillan and Co., Limited.
11. Franklin D. Roosevelt: A Political Life by Robert Dallek. p.166.
12. Mc Elvaine R.S. The Great Depression. America 1929–1941. NY. 1984. P. 27–28.
13. Согрин В. В. Экономический кризис 1929–1933 гг. в США и современность. Вестник МГИМО. 2009. №3-4. URL: <https://cutt.ly/PZMy5cH>
14. World War II. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/place/United-States/World-War-II#ref613131>
15. Johnston, Louis; Williamson, Samuel H. (2022). What Was the U.S. GDP Then? *Measuring Worth*.
16. Campbell D., Women at War with America (1985).
17. Городніченко Ю. Военна економіка. *Вокс Україна*.
18. Молтусов В. А. Ленд-лиз и экономика СССР в годы Великой отечественной войны. *Економіка і регіон*. 2013. № 4 (41). С. 135–140.
19. Кречетников А. Садовый шланг Франклина Рузвельта. URL: <http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/default.stm>
20. Конотопов М., Сметанин С. Экономическая история. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/konot/16.php
21. Басов О. К истории федерального подоходного налога в США. URL: <https://strana-oz.ru/2002/4/k-istorii-federalnogo-podohodnogo-naloga-v-ssha>
22. Financing, World War II. Available from: <https://www.encyclopedia.com/defense/energy-government-and-defense-magazines/financing-world-war-ii>
23. Christopher J. Tassava. The American Economy during World War II. URL: <https://eh.net/encyclopedia/the-american-economy-during-world-war-ii/>
24. Lee E. Ohanian. The Macroeconomic Effects of War Finance in the United States: World
11. Franklin D. Roosevelt: A Political Life by Robert Dallek. p.166.
12. Mc Elvaine R.S. The Great Depression. America 1929–1941. NY. 1984. P. 27–28.
13. Sogrin V. V. Ekonomicheskiy krizis 1929–1933 gg. v SSHA i sovremennost' [The economic crisis of 1929-1933 in the USA and the present]. *Vestnik MGIMO*. 2009. №3-4. Available from : <https://cutt.ly/PZMy5cH>.
14. World War II. *Britannica*. Available from : <https://www.britannica.com/place/United-States/World-War-II#ref613131>
15. Johnston, Louis; Williamson, Samuel H. (2022). What Was the U.S. GDP Then? *Measuring Worth*.
16. Campbell D., Women at War with America (1985).
17. Gorodnichenko YU. Voyenna ekonomika [Military economy]. *Voks Ukrayina*.
18. Moltusov V. A. Lend-liz i ekonomika SSSR v gody Velikoy otechestvennoy voyny [Lend-Lease and the Economy of the USSR during the Great Patriotic War]. *Yekonomika i region*. 2013. № 4 (41). S. 135 – 140.
19. Krechetnikov A. Sadovyy shlang Franklina Ruzvel'ta [Franklin Roosevelt's garden hose]. Available from : <http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/default.stm>
20. Konotopov M., Smetanin S. Ekonomicheskaya istoriya [Economic history]. Available from : https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/konot/16.php
21. Basov O. K istorii federal'nogo podokhodnogo naloga v SSHA [On the history of federal income tax in the USA]. Available from : <https://strana-oz.ru/2002/4/k-istorii-federalnogo-podohodnogo-naloga-v-ssha>
22. Financing, World War II. Available from : <https://www.encyclopedia.com/defense/energy-government-and-defense-magazines/financing-world-war-ii>
23. Christopher J. Tassava. The American Economy during World War II. Available from : <https://eh.net/encyclopedia/the-american-economy-during-world-war-ii/>
24. Lee E. Ohanian. The Macroeconomic Effects of War Finance in the United States: World

- World War II and the Korean War. The American Economic Review. 1997. № 87(1). pp. 23-40.
25. Kennedy, David M. Freedom from Fear: The American People in Depression and War, 1929-1945. New York: Oxford University Press, 1999.
26. Balke, Nathan S. and Gordon, Robert J. Appendix B: Historical Data, in Robert J. Gordon, ed., The American business cycle. Chicago: University of Chicago Press, 1986.
27. Zielinski R. C. How Do War Financing Strategies Lead to Inequality? A Brief History from the War of 1812 through the Post-9/11 Wars. *Costs of war*. 2018.
28. U.S. War Bonds. URL: <https://www.u-s-history.com/pages/h1682.html>
29. Богдан Т. Якою повинна бути вартість внутрішніх державних позик? Available from : <https://cutt.ly/HLSy2Nk>
30. The City of Parramatta Council's Research and Collection Services. URL: <https://historyandheritage.cityofparramatta.nsw.gov.au/research-topics/world-war-two/world-war-two-financial-cost>
31. Bureau of the Census, Statistical Abstract of the United States: 1946 (1946) pp. 507, 629, 749, 755, 811. The data use volume indexes not dollar amounts.
32. Свириденко Ю. Яку економіку ми будуємо? *Українська правда*. URL: <https://cutt.ly/bZMgJs7>
33. Phillips M. The Long Story of U.S. Debt, From 1790 to 2011, in 1 Little Chart. *The Atlantic*. URL: <https://www.theatlantic.com/business/archive/2012/11/the-long-story-of-us-debt-from-1790-to-2011-in-1-little-chart/265185/>
34. Banking and Monetary Statistic 1941-1970. Library of Congress. September 1976. P. 1146.
- War II and the Korean War. The American Economic Review. 1997. № 87(1). pp. 23-40.
25. Kennedy, David M. Freedom from Fear: The American People in Depression and War, 1929-1945. New York: Oxford University Press, 1999.
26. Balke, Nathan S. and Gordon, Robert J. Appendix B: Historical Data, in Robert J. Gordon, ed., The American business cycle. Chicago: University of Chicago Press, 1986.
27. Zielinski R. C. How Do War Financing Strategies Lead to Inequality? A Brief History from the War of 1812 through the Post-9/11 Wars. *Costs of war*. 2018.
28. U.S. War Bonds. Available from : <https://www.u-s-history.com/pages/h1682.html>
29. Bohdan T. Yakoyu povynna buty vartist' vnutrishnikh derzhavnykh pozyk? [What should be the cost of domestic state loans?] Available from : <https://cutt.ly/HLSy2Nk>
30. The City of Parramatta Council's Research and Collection Services. Available from : <https://historyandheritage.cityofparramatta.nsw.gov.au/research-topics/world-war-two/world-war-two-financial-cost>
31. Bureau of the Census, Statistical Abstract of the United States: 1946 (1946) pp. 507, 629, 749, 755, 811. The data use volume indexes not dollar amounts.
32. Svyrydenko YU. Yaku ekonomiku my buduyemo? [What kind of economy are we building?]. *Ukrayins'ka pravda*. Available from : <https://cutt.ly/bZMgJs7>
33. Phillips M. The Long Story of U.S. Debt, From 1790 to 2011, in 1 Little Chart. *The Atlantic*. Available from : <https://www.theatlantic.com/business/archive/2012/11/the-long-story-of-us-debt-from-1790-to-2011-in-1-little-chart/265185/>
34. Banking and Monetary Statistic 1941-1970. Library of Congress. September 1976. P. 1146.